

A harcot az ágyúk kezdték. Követték a puskák és az íjak. Az íjak nem pusztán repültek, hanem hozzákötözött levél is. Levél egy Horváth nevezetű vitéz. elé repült. Ahogy olvassa, úgy vörösödik. A végén fölkiált: „Te se játszol ki velem!” A kapitánytól engedelmet kért a vívásra. Meg is kapta. Másnap délelőt kiment a vár előtti dombra. A török Hajván már várta. Mikor Horváth odaér, a török mondja: „Öcsém, száz aranyat adok, ha megversz.” Megkezdtek a viadalt. Izgalommal figyelték a magyarok és a törökök. Egyszer csak nagy zaj üti meg a fület. Ki volt az? Hát nem volt más, mint a török. Alig tudott föltápáskodni. Meg is kapta a száz aranyat.

A török biz búsult, mert legyőzte Horváth. De a magyar meg jót mulatott.

Molnár, István.

A fogalmazásnak a javítási órán való megbeszélése a megállapított csoportok szerint történik.

Szántó Lőrinc.

Történelem.

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának okai.

Tanítás a polg. isk. IV. oszt.-ban.

Óravázlat.

I. Előkészítés.

1. Számonkérés. A felszabadító háborúk eseményei.
2. Áthajtás. A török kiűzésével velejárá általános örömet szomorú csalódottság követi.
3. Célkitűzés. II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának okai.

II. Tárgyalás.

A bécsi kormány hazánk függetlenségének elkobzására készül. — Kollonics új alkotmánytervezete. — Tiltakozás. — Telepítések; határőrségek. — Újszerzeményi bizottság; a császári katonaság elszállásolásának terhei; mértéktelen adóterhek; valási sérelmek; általános elkeseredés. Vonatkoztatás a megszállott területen élő testvéreink mai szomorú helyzetére. Irredenta gondolatok.

III. Összefoglalás vezérszavak alapján.

Szemléltetés. 1. Magyarország Mátyás király halálakor. 2. Magyarország a karlócai béke korában c. térkép.

Márki-féle 99. sz. szemléltető történelmi falikép.

Szemelevény. Óh szegény magyarság! ... (Kuruc történelmi ének.)

Tanítás.

I. Előkészítés.

1. Számonkérés. Nemzeti történelmünk eseményei közül mi-

vel foglalkoztunk közelebről, P.? (A felszabadító háborúkkal.) Milyen öröndetes eseménnyel indulnak meg a felszabadító háborúk, F.? (—) Mondd el a nagyszerű bécsi győzelem lefolyását, H.! (—) Milyen szép győzelmek követték a bécsi nagydiadalt, G.? (—) Kiknek a nevéhez fűződnek ezek a győzelmek, H.? (—) Mi lett a következménye a török kudarcnak, B.? (—) Beszélj Thököly Imre sorsáról és kurucairól, A.! (—)

Mi volt a felszabadító háborúk legszebb sikere, J.? (—) Mondd el Buda felszabadításának eseményeit, K.! (—) Folytassa Sz.! (—) Hogyan ünnepelte nemzetünk e kiváló történelmi esemény 250 éves fordulóját, H.? (—) Kinek állított szobrot nemzetünk a nevezetes évfordulón, B.? (—) Érintették-e és mennyiben a felszabadító háborúk sikerei a mi városunkat is, Sz.? (—)

Miért nem öröndhetett nemzetünk tartósan a felszabadító háborúk sikereinek, B.? (—) Beszélj Caraffa vérengzéséről, V.! (—) Mit tudsz a pozsonyi nevezetes 1687.-i országgyűlésről, K.? (—)

Foglald össze a további harcok jelentősebb eseményeit, G.! (—) Beszélj Thököly Imre rövid erdélyi fejedelemségéről, H.! (—) Mondd el Thököly Imre és Zrinyi Ilona számkivetésének és szomorú sorsuk történetét, J.! (—)

Mi lett Erdély sorsa, K.? (—) Ismertesd a Lipót-féle szabadságlevél jelentőségét, A.! (—) Beszélj végül a felszabadító háborúk befejezéséről, M.! (—)

2. *Áthajlás.* „A földhöz minket baj és örönd kötöz ...“ — mondja a költő. — Valóban, földi életünkben örömeink mögött ott settenkedik állandóan a bánat, a szomorúság. Gyakori jelenség, hogy örömdünket nem is élvezhetjük zavartalanul, mert valami nem várt, nem sejtett esemény csalódottá tesz bennünket. Bizonyára előfordult már a ti életetekben is, hogy egyszermásszor csalódottnak éreztétek magatokat s ennek nyomán szomorúság és keserűség lett urrá rajtatok.

Nemcsak egyes embernek, hanem népeknek, nemzeteknek életében is találkozunk ilyen szomorú jelenségekkel. Nemzeti történelmünknek a felszabadító háborúkat követő évei is hoztak reánk keserű kiábrándulást, mélységes csalódást. Mit remélhett s mit várhatott teljes joggal hazánk a felszabadító háborúk befejezése után. M.? (Teljes joggal várhatta, hogy a 150 esztendőös török igától való szabadulása után nyugalomban, békében s az ezzel karöltve járó csendes boldogságban lesz része.) Igen, fiúk, népek, nemzetek életének, épűgy, mint az egyes embernek, egyik legnagyobb áldása és értéke a béke. Vajjon miért, L.? (Ekkor fejtheti ki a nemzet szép képességeit, ekkor pótolhatja azokat a mulasztásokat, melyeket sorscsapások következtében kénytelen-kelletlen elszenvedett.)

A felszabadító háborúkat nem a nyugalom, nem a béke,

nem a fejlődés követte. Sokat szenvedett nemzetünkre fájdalmas csalódottság, keserű kiábrándulás várt a remélt béke helyett, s annyi megpróbáltatás és szenvedés, hogy a sok méltánytalanság végül is fegyveres felkelésben, II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában robbant ki.

3. *Célkitűzés.* Foglalkozzunk a mai órán ennek a szabadságharcnak okaival!

II. *Tárgyalás.* Bizonyára emlékeztek még a westfáliai békét követő Habsburg politikára. Miképen akarták magukat a Habsburg uralkodók a Németországban elszenvedett hatalmi bukás után kárpótolni, M.? (A közép Duna vidékén óhajtottak egy hatalmas „összbirodalmat“ létesíteni s ez az új birodalom az osztrák tartományokon kívül magában foglalta volna Csehországot és hazánkat is.)

Ennek a rejtett célnak a megvalósítására — úgylátszik, — a bécsi kormány elérkezettnek látta az időt. Valóban, hazánk akkori helyzetét és állapotait tekintve, egészen jól számítottak titkos ellenségeink. Tanulmányaink során ismételten hivatkoztunk rá, hogy milyen mérhetetlen áldozatot hozott nemzetünk a törökkel folytatott százados harcaiban létéért, fennmaradásáért, egyszersmind azonban az egész keresztény Európáért. Pedig bennünket nemcsak török pusztítás emésztett. Kik ritkították még sorainkat, H.? (A török mellett a császári zsoldos katonaság lelketlen írtása is erősen pusztította a magyarságot.) Hogy mit jelentett ez az élet-halálküzdelem népesedési mozgalmunkban, néhány számadatot közlök példaképpen. Ezek a számok mindennél beszédesebben mondják el a török és a császári zsoldos katonaság dulásának mérhetetlen veszteségeit. Ime:

Hunyadi Mátyás idején, tehát a XV. században, hozzávetőlegesen 4 millió lakosa volt hazánknak, a XVIII. század elején, tehát a felszabadító háborúkat követőleg, Erdéllyel együtt csak 2.5 millió a lakosság száma. Nyugatról kelet felé menve — tehát a török dulásától mentes területtől a hódoltság részei felé haladva, — ijesztően kevesbbedik a lakosság száma. Nyitra vármegyében 125 ezer, Pozsonymegyében 88 ezer, Sopronmegyében 85 ezer ember él ebben az időben; de már Aradmegyében 5000, Csanádban 2500, megyénkben, Csongrádban, 9700 a lakosság száma. A feljegyzések szerint a Balatontól délre a Szávaig össze-vissza 22 ezer ember maradt meg a török kiűzése után. A Duna—Tisza-közén napokig nem látott a korbelti utazó községet, de még embert sem. Savoyai Jenő egy angol főúri hölgyet azzal akart lebeszélni a Magyarországon át való utazásról, hogy Buda és Eszék között egyetlen házat sem fog találni. A nagy hadvezér aligha túlzott e szomorú megállapításában, hiszen hadjárataiból jól ismerte a Duna—Tisza-közét. A rideg számadatokat egyébként megdöbbenően igazolja az előttek lévő két térkép. Nézzétek s nyomban megállapíthatjátok róluk a fáj-

dalmas valóságot! Mit mond a XV. és a XVII. századvégi Magyarországának térképe, P.? (A XV. század Magyarországot még sűrű telepedés jellemzi a későbbi török hódoltság területein is. A karlócai béke Magyarországa pedig ezeken a helyeken már pusztá, kihalt világot tár elénk. Ez a másfélszázados török megszállás fájdalmas következménye.) Valósággal a tatárvesz szörnyű pusztításának képe ismétlődik meg ebben a szomorú időben!

Ime, számában ijesztően megfogyatkozott, kiszípolyozott, kimerült nemzettel találjuk magunkat szemben a XVIII. század elején. Nehéz dolga kínálkozott-e a bécsi kormánynak ezzel a kimerült, elgyengült nemzettel céljai megvalósítására nézve, L.? (A bécsi kormány ebben az időben könnyen megvalósíthatta régi terveit Magyarországgal szemben.) Tervét egyébként megkönnyítette az a körülmény, hogy Erdélyt már elkülönítették tőlünk. Hogyan rendelkezett Lipót Erdéllyel, A.? (Erdélyt Lipót Apafy Mihály halála és Thököly Imre fejedelemségének megszűnése után Magyarországtól elszakította és különálló koronatarományná tette; kormányzásáról, polgári és vallási ügyeiről a Lipót-féle szabadságlevélben rendelkezett.)

Az említett körülmények között tehát I. Lipót és kormánya Magyarországnak az osztrák tartományok közé való beolvadására törekedett. Ennek a tervnek főmozgatója Kollonics volt, Lipót főtanácsosa, előbb nyitrai, majd győri püspök, végül pedig esztergomi érsek. Ez a magyar főpap urának megbízásából olyan alkotmánytervezetet készített, mely az országot az önkényuralom járma alá hajtotta volna. Kétségtelen, hogy ennek a tervezetnek voltak nagyon hasznos és olyan újításai, melyek Európa művelt államaiban csak 100 év múlva valósultak meg s melyek ma minden alkotmányos országnak alappillérei, pl. a törvény előtt való egyenlőség, a közteherviselés (vonatkoztatás a mai állapotokra), nemkülönben törvénykezési és vallási hasznos újítások is.

Am. milyen kormányzási elvnek hódolt I. Lipót, Sz.? (Az abszolutizmus híve volt, s ez azt jelentette, hogy szándékait önkényesen, rendeletekkel valósította meg.) Már pedig mi volt a törvényes eljárás az alkotmányos országokban, így tehát hazánkban is, B.? (Alkotmányos országokban a törvényjavaslatokat az országgyűlésen tárgyalják s elfogadásuk után a király elé terjesztik szentesítés végett.) I. Lipót a rendelettervek megbeszélésére Bécsbe hívatta a főpapokat és főurakat, akiknek élén az agg Széchenyi Pál kalocsai érsek tiltakozik a rendeletek életbeléptetése ellen, s figyelmeztette a királyt az alkotmányos út megtartására. Tiltakozása azonban nem használt, mert a tervek közül Lipót kormánya többet önkényesen megvalósított.

Volt azonban Kollonicsnak más terve is. Az imént említettük hazánk korbeli megdőböntő népesedési viszonyait. Fájdal-

masan kevesen voltunk. Sok volt azonban a lakatlan terület. Kollonics tehát Tolna-, Baranya- és Vasmegyébe, valamint a városokba, főleg Pestre és Budára német iparosokat és kereskedőket telepített, ingyen telket, gazdasági eszközöket adott nekik s adómentességben részesítette őket. A telepítés végrehajtásában azonban nem az ország szomorú sorsának javítása, hanem az a cél lebegett szeme előtt, hogy a telepésekben a magyarság ellen hű és hálás szövetségeket szerezzen.

Emlékeztek arra is, hogy a felszabadító háborúk balkáni harcaiban a szerbek is csatlakoztak Badeni Lajos császári seregéhez. Mi lett ennek a következménye, T.? (Midőn fordult a kocka, és a Balkánon ismét a török lett az úr, a szerbek félve a török bosszújától, nagy csapatokban özönlöttek hazánk felé. Csernovics Arzén pátriárka vezetésével mintegy 37.000 család, kb. 170.000 szerb költözött ekkor hazánkba.) Kollonics nagyon szívesen fogadta a menekülőket s a Szerémségben, valamint a Duna—Tisza-közén s a Maros vidékén telepítette le őket. (Térkép.) Mikor is történt ez a szerb beözönlés, K.? (Még 1691-ben.) Kollonics szabadságlevelet eszközölt ki részükre I. Lipóttól. Ez a levél ingyen földet s adómentességet biztosított nekik is és egyenesen a császár oltalma alá rendelte őket. Egyszersmind határőrségeket is szervezett belőlük s ekkor alakult meg a dunai, tiszai és marosi szerb határőrvidék. (Térkép.) Mit jelentett ez, H.? (Azt, hogy e határőrségek államot alkottak az államban. A magyar haza adott nekik menedéket, védelmet; nyugodt életet és fejlődést biztosított részükre; a magyar föld táplálta őket s a magyar törvények oltalma alatt éltek. Hűséggel azonban nem a magyar államnak, hanem csak a császárnak tartoztak.)

Megértitek most már, hogy amidőn 230 év múltán Trianonban meghallgatásunk nélkül szabdalták szét hazánk testét, szerencsés déli szomszédaink azzal a hamis érveléssel követelték mostani megszállott területüket, hogy ott már régi idők óta saját véreik laknak. A hazai szerbek egy szóval nem tiltakoztak a csatlakozás ellen. Így fizettek a késő unokák a magyar lovaságért!

Mindezzel azonban nem merült még ki Kollonics magyarírtása. Régi igazság, hogy akié a föld, azé az ország. Tudta ezt jól Kollonics is, A magyar földet, a magyar birtokokat rántotta ki tehát egy másik rendeletével tulajdonosaik lába alól.

Mi történt a török hódoltság magyar birtokaiival, G.? (Miután a török befészkelte magát hazánkba, a birtokos magyar urak a királyi, vagy az erdélyi területre menekültek. Birtokaikon a török rendezkedett be, s szultáni (kinestári), vagy hűbéres birtokokat szervezett a foglalt területen.)

Azt hiszitek, nemde, hogy a török kitakarodása után ezek a birtokok természetszerűleg visszakerültek jogos tulajdonosaik,

illetőleg törvényes leszármazóik és jogutódaik tulajdonába. Ez lett volna a természetes és törvényes; de mégsem ez következett be. Kollonics u. i. a török kitakarodása után megszervezte az újszerzeményi bizottságot, s e bizottság előtt kellett igazolnia minden birtokosnak jogcímét a birtokához. Vajjon mivel, hogyan igazolhatta ezt a birtokos, S. ? (Az egykori királyi adománylevéllel.) Mi lett azonban a sorsa a legtöbb adománylevélnek, F. ? (A legtöbb földesúrnak a foglalás idején oly hirtelenül kellett menekülnie, hogy csak pusztá életét menthette meg, minden egyebe pedig a hódító martaléka lett. Aki pedig magával vitte adománylevelét, hányt-vetett életében veszítette el azt, s az egykori birtokosok jogutódai közül vajmi kevesen tudták Kollonics bizottsága előtt az adománylevelet felmutatni.)

Ezek a szerencsések még csak visszaszerezhették az igazolás révén birtokaikat, de ezek is csak hatalmas váltságdíj ellenében. Akik azonban nem tudták igazolni jogcímüket, azok végérvényesen elvesztették birtokaikat. Ilyen pedig nagyon sok akadt. Sok és hatalmas birtoktest maradt ilyenformán gazdátlanul. Mi lett ezekkel, sejtitek ugye? Mit gondolsz, I. ? (Ezeket a birtokokat idegeneknek adta el az az újszerzeményi bizottság, sokszor igazán nevetségesen csekély pénzüsszegért.) Valóban, ekkor hatalmas birtoktestek kerültek idegen kézre, kik feléje sem néztek szerzeményüknek, hanem külföldön laktak s ugyancsak idegen gazdatisztek gondozására bízták birtokaikat. Mi lett ennek vajjon a következménye, P. ? (Ezek az idegen, német v. cseh gazdatisztek lelketlenül zsarolták és kínozták uraságuk szerencsétlen jobbágyait s teljesen megkeserítették életüket.)

Kollonics gyászos találékonysága azonban nem merült ki az eddig említettekben. Hogyan rendelkezett ebben az időben alkotmányunk a terhek viselése dolgában, K ? (A jobbágy viselte az adóterhet, a nemes pedig vérevel adózott, vagyis katonáskodott.) Kollonics azonban a nemesi jogra egyáltalán nem tekintett. Mint királyának főtanácsosa, a hatása alatt álló kormánnyal nemcsak a jobbágyokra, hanem a nemesekre és a papokra is súlyos adókat vetett ki. Hazánknak és Erdélynek annyit kellett fizetnie, mint az osztrák tartományoknak s ez módfelett sérelmes volt. Miért, vajjon, L. ? (Az osztrák tartományok nem szenvedtek a törököktől, nyugodtan élhettek, népesebbek s vagyonosabbak is voltak; ennél fogva inkább nekik kellett volna többet fizetniök.) Az önkényes uralkodói elvhez híven, ezeket az adókat is a nemzet megkérdése, tehát országgyűlés nélkül vetették ki s önkényesen, katonai erővel hajtották be.

Milyen állandó sérelme volt hazánknak a császári katonasággal kapcsolatban, J. ? (A császári katonaság elszállásolásának terhei s a zsold előteremtése is lakosságot terhelte. Ellen-

kezés, v. tiltakozás esetében a katonaság zsarolt, fosztogatott, s gyilkolt is. Sokszor ez a „német átok“ kiméletlenül sújtotta hazánkat, mint a „török járom“.

Hogy pedig végezetül a keserűség pohara színültig teljék, megszűnt a lelkiismeret szabadsága, újólág kezdetét vette a protestánsok üldözése, annak ellenére, hogy Habsburg uralkodóink hitlevelükben ismételten biztosították az alkotmány megtartása mellett a vallás szabad gyakorlatát is.

Amidőn e sorozatos alkotmány- és vallássérelmet halljátok, önkénytelenül is mire kell gondolnotok, H.? (Fájdalmasan gondolunk az elszakított területeken élő testvéreinkre, kik immár közel két évtized óta napról-napra kénytelenek elszenvedni a megszálló teljes kiméletlenségét, durva embertelenségét. Ott is napirenden vannak a birtokelkobzások, üldözések, vallássérelmek. Szerencsétlen testvéreink hatalmas rajokban kénytelenek odahagyni szülőföldjüket e sorozatos sérelmek hatása alatt. Az égbekiáltó igazságtalanságok miatt állandóan követeljük a gyászos trianoni béke felülvizsgálatát, a revíziót. Rendületlenül hisszük, hogy az igazságért s Európa nyugalmaért ennek be kell következnie.)

A durva lélektelenség, a számos és gyötrő igazságtalanság, ime, most is, akkor is dacos keserűséggel töltötte el a magyar lelkeket. A Lipót-féle rendeletek nyomán a vagyonukból kiforgatott, szerencsétlenné tett, koldusbotra jutott nemesek és jobbágyak csoportokba verődtek és rabolva-dúlva fosztogattak szanaszét az országban. Lelkük keserűsége fakasztotta ajkukon a búbánatos kurucdalokat, melyek annak a szomorú kornak beszédes tanúságtételei. Sokan a jobb jövő reményében kemény daccal túrték a nehéz idők keserveit, mások a szomszéd Lengyelországba menekültek, mint három évtizeddel előbb Thököly kurucjai Erdélybe. Mindannyiuknak lelkében ott égett a vágy, hogy elnyomóikon bosszút álljanak. Mint a hamu alatt izzó zsarátnoknak, gyújtó szikra kellett csak, hogy lángot vetve emésszen és pusztítson. Ez a gyújtó szikra II. Rákóczi Ferenc személyében csakhamar meg is érkezett. Róla és szabadságharcáról majd a következő óráin hallotok.

Irjuk fel ezek után a hallottak vezérszavait!

39. óra.

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának okai;
Kísérletek Magyarország függetlenségének elkobzására;
Kollonics új alkotmánytervezete;
tiltakozás; Széchenyi Pál;
német és szerb telepítés, Csernovics Arzén;
újszerzeményi bizottság;
mértéktelen adózás;
a katonai beszállások terhei;

a protestánsok üldözése;
az általános elkeseredés következményei.

III. Összefoglalás.

Teljesültek-e nemzetünk reményei a felszabadító háborúk befejezése után, Sz.? (—) Mit jegyeztél meg Kollonics alkotmánytervezetéről, J.? (—) Beszélj a telepítésekről, K.! (—) Mi volt ezzel Kollonics célja, G? (—) Milyen jogokat biztosított a telepéseknek, M.? (—) Mit jegyeztél meg az újszerzeményi bizottságról, H.? (—) Milyen törvénytelenések tetézték még a sérelmeket, B.? (—) Mi lett a következménye a sorozatos alkotmánysérelemnek, A.? (—)

Szemléltetés. A Márki-féle 99. sz. tört. szemléltető falikép bemutatása kapcsán Kollonics nemzetgyengítő politikájának eszközeit áttekintőleg összegezzük.

Szemelvény. A korhangulat érzékeltetésére szolgál végül az „Oh szegény magyarság!... című kuruc történelmi ének bemutatása.

K. Bedekovich Lajos

Német nyelv.

A tulajdonító eset fogalmának megértetése az első osztályban.

A német nyelv tan egyik legnehezebb fejezete a főnév esetinek megértetése. Már maga az „eset” elnevezés is alkalmas arra, hogy a tanuló fejében homály keletkezzen, s beletelik egy kis idő, míg meg tud vele barátkozni. A tanuló ugyanis az idegen nyelvjelenséget anyanyelvén át próbálja megérteni, s a tanár is jól teszi, ha ezt az utat követi valamely idegen nyelvi forma megvilágításakor. Itt aztán kétféle eset lehetséges: vagy van egyezés a két nyelv közt, vagy nincsen. Ha van, akkor könnyű a dolog, csak rá kell a gyermeket vezetni a meg egyezés felismerésére. Ha azonban nincsen, akkor elő kell szedni didaktikai ügyességünket, s valamiféle módon hidat kell verni az anyanyelvről az idegen nyelvre. Sokszor éppen a nyelvi jelenségek merőben elütő volta az, ami frappáns módon hat, és maradandó nyomot hagy a tanulók lelkében.

A főnevek hajlításának esetében az anyanyelv és a német nyelv közötti különbség a középső helyet foglalja el. Van benne valami egyező vonás is; hiszen a magyar nyelvben is van alany, tárgy, részeshatározó és birtokosjelző; de a megegyezésnél nagyobb az elütő vonás: a névelők hajlítása. A magyar nyelv ra-